

К.М.Мухамбеталиев, Н.К.Сатпаева

Жаһандану контекстіндегі мәдени ұқсастықтар

Мақалада жаһандану жағдайындағы мәдениеттің ұқсастықтар мәселелері қарастырылды. Авторлар ұқсастық түсінігіне, сонымен бірге батыс авторларының еңбектеріндегі мәдениет ұқсастықтары сипатына талдау жасап, оларды жаһандану жағдайы мен діни тұрғыда этникалық ұқсастықтармен салыстырды. Қауымдастық пен мемлекеттердің дамуының тарихи мысалдары келтірілді. Мәдениеттердің өзара ұлтаралық байланыстары, жаһандану үрдісінің күшеюі мен оның мәдениетке ықпал етуі қарастырылды. Ұлттық ұқсастықтар мәселелерін қарастыру барысында авторлар философия әдіснамасына сүйенді.

K.M.Muhambetaliyev, N.K.Satpayeva

Cultural identity in the context of globalization

In article it is considered problems of identity of culture in a globalization context. The authors analyzes determination of identity, the characteristic of cultural identity in works of the western authors, correlate them from ethnic identity in the conditions of globalization and in religious aspect. Historical examples of development of communities and the states preceding globalization and its integrative value (ethnoses and empires) are attracted. In end the assessment of civilization making history of the world and system and its globalization development is considered. Process of international interaction of cultures, strengthening of process of globalization is analyzed. By consideration of a problem of national identity the authors rely on philosophy methodology.

UDC 940.5

D.N.Zhumatayeva

Ankara Üniversitesi, Turkey (E-mail: aslandinara@gmail.com)

Lozan'da kurulan dengelerin bozulmasıyla Kıbrıs sorunun başlaması

Kıbrıs 1878 yılında egemenlik hakkı Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere, geçici olarak İngiliz yönetimine bırakılmıştı. Bu durum Birinci Cihan Harbine kadar sürdü. 29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı Devleti, İttifak Blok taraftarı olarak savaşa katılınca, bunu fırsat bilen İngiltere, 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıklamıştır. İngiltere'nin b tek yanlı ilhaki 1923'e kadar sürdü. Ancak Türkiye Cumhuriyeti ise 1923'te Lozan Antlaşmasıyla Kıbrıs'ın İngilizler tarafından ilhakını kabul etmiştir. Böylece 1960 yılına kadar Kıbrıs İngiliz egemenliği altında yaşayan ada statüsünde sürekli yeni gelişmelere sahne oldu. Yunanistan'ın ve Kıbrıs Rumlarının da çabasıyla adanın Yunanistan'la birleşmesi istenince, Kıbrıs'ta Türklerle Rumlarla ve Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs uyuşmazlığı ve sorunu ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelime: Kıbrıs, Osmanlı Devleti, Türkiye, İngiltere, Yunanistan, Lozan Konferansı, Birinci Dünya Savaşı ve ada Türkleriyle Rumlar.

Kıbrıs Meselesi 1955'lerde veya 1963'de başlamış bir mesele değildir [1]. Bugünkü Kıbrıs Türkü'nün mücadelesi, 1825, 1878 ve 1900'larda Rum Ortodoks Kilisesi'nin yürüttüğü Rum isyanı ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak davasına başladığı günden beri vardır. Kıbrıs 1571–1914 yılları arasında Türk, 1914–1960 yılları arasında İngiliz egemenliği altında yaşadığından sonra 1960'ta Bağımsız bir Cumhuriyet olmuştur. Kıbrıs sorunun uluslararası boyut kazanması, İkinci Dünya savaşı ertesinde başlayan dekolonizasyon süreci ve uluslar arası ilişkilerin demokratikleştirilmesine dönük çabaların yoğunlaşmasıyla eşzamanlıdır.

Konuya direkt girmeden önce Lozan Antlaşmasını üzerinde kısaca durmak gerekiyordur. Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan sonra sıra barış görüşmelerinin yapılmasına gelmiş, Müttefik Devletler 27 Ekim 1922'de ilgili devletleri İsviçre'nin Lozan kentinde toplanacak konferansa davetiye yollanmışlardı. Konferansta Türkiye'yi İsmet Paşa'nın başkanlığındaki bir kurul temsil etmesi kararlaştırıldı. Konferansa katılan diğer devletler İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Sırp – Hırvat – Sloven devletiydi. SSCB Boğazlar, Bulgaristan'da Boğazlar ve Trakya sınırın belirlenmesiyle ilgili görüşmeler

katıldı. ABD ise gözlemci olarak katıldığı halde, oturma ve komisyonlara ve görüş belirtmek suretiyle aktif rol oynadı.

Lozan'a giden Türk heyetine verilen genel talimatlar; adli, mali, iktisadi kapitülasyonlarla ilgili hükümlerin ortadan kaldırılması, arazi konusunda, Yunanistan'dan savaş tazimatı alınması ve duyunu umumiye ile boğazlar meselesiydi. Konferans 20 Kasım 1922'de açıldı. Fakat konferansta tartışılan gündemdeki sorunlar üç beş senelik değil, yüzyılların sorunlarıydı. Bütün devletlerin temsilcileri Türkiye aleyhinde çalışmışlardı. Bu nedenle sorunlar taraflar arasında umulan şekilde gitmedi aksine çok tartışmalı şekilde geçti. Osmanlı Devleti'nin borçları, kapitülasyonlar, İstanbul ve Boğazlar müttefik kuvvetlerince boşaltılması gibi konularda anlaşma sağlanamadı ve 4 Şubat 1923'te kesintiye uğradı.

Lozan Konferansı'nın kesintiye uğraması üzerine Türkiye askeri hazırlıklara girişmiş ve kuvvetlerini Boğazlar yönünde kaydırmıştır. Ancak konferansa katılan bütün devletler yeni bir savaş istemediklerinden Lozan Barış Konferansı 23 Nisan 1923'te tekrar toplandı. Türkiye batılı devletlerle olan sorunlarını çözmeden barış yapmakta yarar görmekteydi. Yapılan ikinci bu tür görüşmelerin sonunda 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandı ve Türkiye Cumhuriyeti İtilaf Devletleri tarafından resmen tanındı. Türkiye Kıbrıs, Batı Trakya ve Musul gibi önemli topraklarını kaybetti ve Kıbrıs'ın İngiliz idaresinde kalmasını Lozan Barış Antlaşmasınının 20. Maddesi ile tanımak zorunda kaldı. Bu anlaşmayı Yunanistan da tanıdı.

Lozan Barış Antlaşması'nın Kıbrıs'la doğrudan ilgilendiren maddeleri ise; *16 Madde: Türkiye işbu muahedede açıklıkla belirtilen sınırlar dışında bulunan bilcümle arazi üzerinde bağlı ve kezalik işbu muahede ile üzerinde kendi hâkimiyet hakkı tanınmış olan adalardan gayri cezireler üzerinde (ki bu arazi ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiş veya edilecektir) her ne mahiyette olursa olsun haiz olduğu bütün hukuk ve müstenidatından feragat ettiğini beyan eyler. 20 Madde: Türkiye Hükümeti Kıbrıs'ın İngiltere Hükümeti tarafından 5 Kasım 1914'te ilan olunan ilhakını tanıdığını beyan eder.*

21 Madde: 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs adasında oturan Türk tebaası, mahalli kanununun tayin ettiği şartlar dairesinde İngiliz tabiiyetine sahip ve bu yüzden Türk tabiiyetini kaybetmiş olacaklardır. Bununla birlikte iki yıllık bir müddet zarfında Türk tabiiyetinde kalmakta serbest olacaklardır, bu takdirde kullandıkları tarihi takip eden on iki ay zarfında Kıbrıs adasını terk etmeye mecbur olacaklardır. Bu muahedenamenin yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs adasında oturmakta olan olup da yerli kanununun tayin ettiği şartlar dairesinde yapılan müracaat üzerine belirtilen tarihte İngiliz tabiiyetini ihraz etmiş veya etmek üzere bulunmuş olan Türk vatandaşları da, bundan dolayı Türk tabiiyetini kaybetmiş olacaklardır. Şurası şüphesizdir ki, Kıbrıs Hükümeti, Türk Hükümetinin rızası olmaksızın Türk tabiiyetinden başka bir tabiiyet ihraz etmiş olan kimselere İngiliz tabiiyetini vermekten kaçınmak yetkisine haiz olacaktır. Lozan Barış Antlaşması ile adanın statüsü artık kesin olarak beliriyordu. Ayrıca 1878'den beri çeşitli karışıklara ve ihtilaflara sebep olan adanın statüsünü kati olarak tespit etti ve adanın bütün hukuki cihetiyle İngiliz idaresine fiilen sokmuştur. Kıbrıs'ın Yüksek Komiserlerle tarafından idare edilmesi de sonlandırıldı. İngiltere Kıbrıs Adası'na Vali tayin ederek 1925 yılında Crown – Colony olarak ilan ettiler. *İngiltere'nin bu çıkışına Enosis yanlıları derin bir hayal kırıklığına uğradılar. İngiltere İmparatorluğu içinde bit tür muhtariyet kazanmayı bekleyen ılımlılar bile şaşırılmışlardı.*

Fakat Ada'nın, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye'nin muhalefetine rağmen Yunanistan'a ilhak edilmek istenilmesi (ENOSIS) adada Türkler ile Rumlar ve ada dışında Türkiye ile Yunanistan arasında "*Kıbrıs Uyuşmazlığı*" diye adlandırılan mücadele ve çatışmaları ortaya çıkartmıştır. Bahsettiğimiz gibi fiilen 1878'de ve resmen 1923'te İngiliz idaresi altına giren Kıbrıs Adasında, 1925–1959 yılları arasında Rumlar, Ada'nın statüsünü değiştirmek için çeşitli teşebbüslerde bulunmuşlardı [2]. Bunu güzel örnekleri de adadaki Yunan konsolosları, İngiliz sömürge yönetimine karşı tahrikçi, kıskırtıcı ajanlar olarak etkinliklerine devam ettiler [3].

Bunlardan birisi olan Aleksander Kypru, öylesine çalışıyordu ki, 1931 Ekimi'nde İngiliz yetkilileri güven mektubunu iade etmek zorunda kaldılar. Aynı zamanda Yunan basını da enosis taraftarlığını sürdürüyordu. İngiliz idaresi 1928 yılında, Yunanistan'dan gelen beş gazetenin ada'da satışını, başkaldırıya teşvik ettikleri gerekçesiyle yasakladılar [4]. 1931 ayaklanmasında Kıbrıslı Rumlarla birlikte isyana katılması için Pire'de gönüllülerden oluşan bir komite kuruldu. Atina'da Yunanistan'ın eski Devlet Başkanı Amiral Paul Kunduriotis'in önderliğinde "*Kıbrıs Merkez Komitesi*" oluşturuldu. Peşinden de "*Kıbrıs Dostluk Derneği ve Kıbrıs Ulusal Bürosu*" kuruldu. Bu teşkilatların asıl maksadı Kıbrıs Adası'ndaki İngiliz yönetimine muhalefeti kıskırtmaktı. Birde İngilizlerin Kıbrıs Adasının yönetimi siyasetindeki uyguladığı politikada başarılı olamamıştı. Üçü Türk, dokuzu Rum ve altısı İngiliz olmak üzere halk tarafından seçilen "*Yasama Meclisi*" vardı. 1925'te Yasama Meclisin üyeleri arttırıldı. Kıbrıs Türk temsilcilerinin sayısı aynı

kalırken, Kıbrıslı Rumların ada nüfusunun gerçek durumuna daha uygun olması için on ikiye çıkartıldı. Ancak İngiliz temsilcilerinin de sayısı da dokuza yükseltildi.

Böylece Kıbrıslı Rumların sandalye çoğunluğu kazanmaları önlenmiş oluyordu. Bunun sonucunda, Kıbrıslı Rumlar kendilerini, eskisi gibi güçsüz bir durumda buldular. Kıbrıs'taki İngiliz sömürge yönetimi Kıbrıs'ın ortalama hayat düzeyini yükseltmeyi başaramadı. 1920'lerin sonuyla 1930'larda Ada büyük krizin yansımalarını yaşarken, bu düzey daha da düştü. Bakır ve asbest madenlerindeki binlerce işçi işten çıkartıldı, iş başına şansına sahiplerin ücretleri de düşüktü. Tarım ürünlerinin fiyatları düştü, borçlar arttı. Bu esnada, sömürge yönetimi de artan bütçe açığını kapatmak için vergileri yükseltmeyi sürdürüyordu. 1931'de çiftçilerin % 82'ye varan bir oranı borç içindeydi, bu borcun toplamı 1.800.000 sterlini buluyordu. Bu nedenlerle, Kıbrıslılar, İngiliz sömürge yönetiminden ekonomik ve toplumsal reform konusunda pek az şey bekleyebilirdi. İngiliz sömürge yönetimi çerçevesinde harekât ederek Kıbrıs'taki siyasi statükoyu değiştiremeyen Kıbrıslı Rumlar, istenilen değişiklikleri baskı yaparak gerçekleştirmeyi denediler.

Bu amaçla bir dizi siyasi örgüt kurdular. Bunların en güçlüsü, 1922'de kurulmuş olan "*Milli Örgüttür*". Amacı, Enosis için, gereken her yoldan mücadele etmek üzere, bütün yetişkin Kıbrıslı Rum erkeklerini seferber etmektir. Başkanı III. Cyril'di. Kition, Baf ve Girne piskoposları da örgütün üç bölge sorumlusuydu. Yönetim Kurulu; Meclis, başpiskopos, üç piskopos ve Yasama Meclisinin on iki Kıbrıslı Rum üyesinden oluşuyordu. 1929 senesinde İşçi Partisi iktidara gelmesi üzerine, Rumlar Londra'ya bir heyet göndererek mevcut olan anayasada değişiklikler yapılmasını ve Rumların Ada'da üstünlük sağlamaları durumuna gelmesini teklif ettiler. Ancak bu teklif reddedildi. Muhalefette iken Rumları destekleyen İşçi Partisinin, iktidara geçince bu şekilde hareket etmesi Rumları şaşkına döndürdü. Fakat Hükümetin bu cevabına rağmen Rumlar, kendilerine taraftar olan İngilizlerden devamlı teşvikler gördüler.

Neticede 1930–1931 yıllarında, ayrıca Kıbrıs'ın dört bir tarafında, gençliğin enerjisini milliyetçi ülküler yolunda yönlendirecek "*Milliyetçi Gençlik Kulüpleri*" de kuruldu. 1931 isyanında elebaşılığı rolünü oynayan Meclis üyesi Kitium piskoposu Nikodemos, 18 Ekim'de, bir toplantıya çağırdığı meclisteki Rum üyelerine meclise sunulmak üzere hazırlandığı bir manifestoyu okudu. Bu manifestoda; "*Yürüyeceğimiz bir tek yol vardır. Enosis bayrağını gün ışığında çekerek, milli kurtuluşumuzu anavatan Yunanistan'a birleştirerek elde etmiş oluruz. Tanrı ve asırlık vatanımız Yunanistan, Megali İdea adına Halkın sesi Hakkın Sesidir. Bizim her hususta tek kurtuluşumuz, milli hürriyetimizdir. Bu da Yunanistan'la birleşmekle mümkün olacaktır. Herkes ileri. Özellikle bu yolun rehberleri, öncü gençler... İleri. Kendilerine ve hukuki olmayan kanunlarına itaat etmeye mecbur olmadığımız yabancı idareciler memleketimizden uzaklaşsınlar*" denilmekte idi [5]. Bu manifestoya baktığımızda bu piskopos Kıbrıslı Rumları isyana teşvik ediyordu. Böylece, Kıbrıslı Rumların büyük çaplı bir ayaklanmasını desteklemek için gerekli örgütler de oluşmuş oluyordu. Artık Ada'yı ateşe vermek için gereken tek şey, herkesin beklediği bir kıvılcımdı. Kavanin Meclisi üyeliğinden ayrılan Nikodemos'un 20 Ekim'de Limasol spor alanında bir başka konuşmasında ise Yunanistan'a ilhaktan bahsetti ve "*menfur, kötü ve ahlaksız İngiliz rejiminin hukuki olmayan kanunlarına karşı halkın hürmet ve itaat göstermemesini*" bildirdi. İsyana başlama parolası olarak da; "*Artık yabancılara, milli duygumuz ve tahsilimiz olduğuna ve Yunan bayrağı altında hür yaşamamız gerektiğini göstermek zamanı gelmiştir İLHAK yaşasın*" diye bağırmişti [6]. Limasol olayları çok heyecanlı bir şekilde Lefkoşa'daki Rum liderlerine bildirildi. Bu haberler merkezde geniş tepki yarattı. Meclis üyeliğinden istifa eden Kitium piskoposuna uymayan bir kısım Rum üyeleri de bu heyecan kasırgası içinde kendi istekleriyle istifalarını verdiler.

1931 yılı bütçe görüşmelerinde Vali Storrs'un memurlarla ilgili olarak hazırlanmış olduğu vergi tarhları konusundaki kanun tasarısı Kıbrıs Teşrii Meclisinde (Legislative Council) bulunan Rum delegeler tarafından reddedilmiştir. Vali Strros bunun üzerine "*Order in Council*"e başvurdu. Valinin bu davranışı 1931 isyanını tasarlayanlar için gereken kıvılcımı fazlasıyla teşekkül ettirdi. 21 Ekim günü Papaz Dionysios Kykkotis'in liderliğinde çoğunluğu öğrencilerden oluşturduğu Rum topluluğu "*Enosis, Enosis*" diye Yunan Milli Marşı'nı söyleyerek Vali Konağına doğru ilerlediler. Gittikçe artan kalabalık konağın girişindeki silahsız emniyet kuvvetlerinin oluşturduğu barikatları açarak binanın önüne geldiler. Lefkoşa komiseri, polis komutanı ve Sömürge Müsteşarı göstericilerin liderleriyle konuşarak, ortalığı yatıştırmaya çalıştılar ve sakin olurlarsa valinin kendileriyle görüşebileceğini bildirdiler. Fakat Meclis üyeliğinden istifa eden üyelerden Feodotu "*Vali bizi görmeyi reddetti*" diye bağırarak galeyanda olan halkı kışkırttı.

Bunun üzerine konağın camları taşlandı ve birkaç gösterici konağın üstüne çıkarak Yunan bayrağını çektiler [7]. Bu sırada Yüksek Rütbeli bir Kıbrıslı Türk Subayının komutasında 40 silahlı polis olay yerine intikal etti. Vali Sir Ronald Storrs, Lefkoşa kaza komiseri ve bazı ileri gelen İngiliz yöneticiler de vali konağındaydılar. Komiser, kalabalığın önce silah kullanılmadan dağılmasını istemişse de kontrolden çıkan Rumlar tarafından, polis otomobilleri ateşe verilmişti. Bunun üzerine polis ateş açmak zorunda kalmış, bu

arada da vali konağı tutuşmuş, ahşap olan bina on dakika içinde yanıp kül olmuştu. Ayaklanma diğer bölgelere sıçradıysa da Mısır'dan takviye kuvvetlerin getirilmesi ve beş İngiliz savaş gemisinin Kıbrıs limanlarına ulaşmasıyla durum kontrol altına alındı. İsyanın başlatılmasında ve İngiliz aleyhtarlığını tahrikte büyük rolü olduğu düşünülerek Yunan konsolosu Kyrou'nun konsolosluk Exequatur'u geri çekildi. Böylece Kyrou, Kıbrıs'la diğer Britanya dominyonlarının herhangi bir yerinde vazife almamak üzere adadan ayrıldı. *"Teşrii Meclisi lağvedildi. Kitium piskoposu Nicodemus Mylonos ve Girne piskoposu, Rahip Kykkotis, Yasama Meclisinin iki eski üyesi ve Milli Radikal ile Komünist Partinin önderleri de dâhil olmak üzere adadan sürüldüler"*. Birçok hürriyetleri tehdit edici kanunlar çıkarıldı.

Bu kanunlar arasında; Basın kanunu, muhtarların seçim yerine hükümet tarafından tayinleri, hükümetin izni olmadan bayrak çekilmemesi, kaza komiserlerinin izni alınmadan, ayın ve okul zamanını haber verme dışında, çan çalınmaması, ika edilmiş olan 234.345 sterlinlik zararın mesul köy ve kasabalardan toplanması. *"Siyasi partiler kapatıldı, Sansür tesis edildi, Türk ve Yunan tarihinin okullarda okutulmasına son verildi"*. 1931 isyanında 7 kişi ölmüş, 67 kişi yaralanmış ve 400 kişi de tutuklanmıştır. Enosis için ilk silahlı eylem olması yanında, 1931 isyanında diğer önemli bir nokta da, Yunanistan'ın isyandaki rolünün tespitidir. 29 Ekim 1931'de Yunan Başbakanı Venizelos'un Türkiye'nin Atina Büyükelçisine söylediği sözler Yunanistan'ın ne kadar olayların içinde olduğunu göstermektedir; *"İngiltere'nin er geç Kıbrıs'ı Yunanistan'a terk edeceğine kaniim. İşçi Partisi Avam Kamarasında mutlak bir çoğunluğa sahip olsaydı, işçi hükümeti zamanında Kıbrıs'ın Yunanistan'a terki bir emrivaki olacaktı. Esasen muhafazakârlar da Ada'nın Yunanistan'a ilhakına taraflıdır"*. Ayrıca son Rum isyanında İstanbul'daki Rum Ortodoks ruhani reisliğinin gizli faaliyetinin de müessir olduğu ortaya çıkmıştır.

Atina'da senede bir defa intişar eden *"Megas Engiglopedikos Kazamias"* unvanlı 1931 senesine ait takvimin 24 sayfasında müneccim gibi daha evvel zuhurunu bildirdiği hadisat meyanda bu sene Teşrinisani zarfında Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına dair bir hareketin vukua geleceğini ve bu meyanda on iki adanın da bu suretle ilhakına bir nümayiş yapılacağını yazmaktadır [8]. Bu faaliyet teyit etmekte ve aynı zamanda Atina'da münteşir *"Patris"* gazetesinin 5 Teşrinisani 931 tarihli nüshasının birinci sayfasında dercedilen bir resimde Rum Ortodoks ruhani reisinden sonra en büyük *"Protosingelos"* rütbeyi ruhanisine irtika ettirilen Sinot azalarından Alaşehir metropoliti Maksimosun son Kıbrıs ihtilalını ihdas ve hareketi idare eden en mühim uzuvlardan milli şair Libertis ve Mustafa mebus Lanitis ve Kıbrıs'ın Yunan konsolosu Aleksis Kiro ve belediye reisi hacı Pavlo arasında fotoğrafının bulunması son Kıbrıs isyanı ile Fener Başpapazlığının da alakadar olduğu kanaatini getiriyordur [8]. 1933'de Vali bir Yasama Meclisi'nin yerini almak ve kamuoyunun nabzını yoklamak üzere, vali tarafından atanan altı, daha sonra sekiz Kıbrıslıdan oluşan bir *"Danışma Konseyi"* kuruldu. Aynı yıl içinde İngiltere Müstemleke Nazırı Filip Kanlif Lister 19Nisan 1933 tarihinde Kıbrıs'ı ziyaret etti. Kıbrıslı ahali İslam namına mülakat talep eden heyet kabul edilmiyor. Fakat Kıbrıs Başpiskopos'un görüşme talebi olumlu karşılanıyor [9]. Kiliseye 1931'deki isyanda organizatör olduğu için bu mecliste yer verilmedi. *"Danışma Konseyinin"* elinde pek yetki yoktu, ama en azından memnuiyetsizliklerin açıkça dile getirildiği bir platform işlevi görüyordu. Başka bir deyişle, Kıbrıslıların hükümette büyük bir yerleri yoktu, bir tek bu kanalla seslerini duyuruyorlardı. Rumlar *"Danışma Konseyine"* seçilen Rum üyelerini vatan haini ilan ettiler ve eski anayasanın daha çok geliştirilerek Rumlara daha geniş yetki verilmesini talep ettiler. Böyle bir durum söz konusu olduğu zamanlarda Kıbrıslı Türklerin toplum teşkilatı mevcut olmadığını Türkiye'nin Kıbrıs Konsolosluğundan Yüksek Başvekâlete gönderilen yazısından anlaşılıyor [10].

Kıbrıslı Türklerin anavatanlarına olan sevgisini ve hissettiklerini İnönü'ye gönderdiği mektuplarından anlaşılıyor. *"Kıbrıs'ta İngiltere Hükümetinin idaresinde bulunuyoruz. Biz eski Hilafet idaresinden intikal eden insanlar olduğumuz için durumumuz mesut değildir. Fakat ada kısılıp kalan biz Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmamış, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamıştır. Bunun için Anavatan muhabbetini hiç unutmadık. Zaten Anadolu'nun kucağındayız, yalnız idare noktasından ayrılmış isekse hissiyat ve maneviyat cihetinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz diyorlardı"* [10]. Ayrıca İngiliz Sömürge Yönetimi 1931 İsyanından beri Kıbrıs'ta uyguladığı sıkıyönetim, baskı politikası ve sansürü II. Dünya Savaşının başlaması ve sonlarında gevşetmeye başladığını görmekteyiz. 1950'li yıllar artık dünyanın değişmeye ve yeniden biçimlenmeye başladığı yıllardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere geri çekilmeye yerini ise ABD almaya başlamıştır.

İngiltere, sömürge altındaki topraklarını asıl sahiplerine iade etme kararı almıştı; fakat Kıbrıs için farklı bir durum söz konusuydu. İngiltere, hem ada üzerindeki etkisini devam ettirmek hem de askeri üsleri kendine mal ederek bırakmak istemiyordu. Bu gerçeği Başbakan Anthony Eden Avam Kamarasında yaptığı konuşmasında *"İngiltere ve Batı Avrupa'nın Ortadoğu'daki petrol kaynaklarını koruyabilmesi için"*

İngiltere'nin Kıbrıs'a ihtiyacı vardır" [11]. Kıbrıs'ta iki farklı topluluk mevcuttu. İngiliz işgalinin ilk 50 yılı sonrasında adadaki Türk nüfus beşte bire dek düştü. Topluluklardan biri Enosis'i savunurken bir diğeri Enosis'e şiddetle karşı çıkmaktaydı. Kıbrıs, İngiltere'ye geçici olarak verilmişti. Şayet İngiltere sömürge altındaki topraklarını asıl sahiplerine veriyorsa bu hak tamamıyla Türklere ait olmalıydı [12]. İngiltere'nin girdiği açmazda bulduğu çözüm, 400 yıllık sömürgeci imparatorluğun bilinen yöntemi oldu. Ada halkı etnik ayrımlar üzerinden bölünerek birbiriyle çatıştırılacaktı. *Düşünülen çatışma için Türk – Rum ayrılığının kullanılması bunun için de Türkiye'nin anlaşmazlığın tarafı haline getirilmesi gerekiyordu. Oysa o güne dek Türkiye, Kıbrıs'la ilgili bir sorunumuz yok deyip karışmıyordu.*

Tabii o zamanlardaki İngiliz politikası için vazgeçilmez çözüm yolu olarak görülebilir ve böylece sonsuza kadar Kıbrıs elinde tutacağını ummuştur. İngiltere'nin öngördüğü bu politikası ada halkının kanlı çatışmalarına yol açtı. Rumlar kendilerine siyaset yoluyla Yunanistan'a katılma kapısını İngiltere tarafından kapalı olduğunu anladılar ve terör yöntemlerine başvurdular. Ada'daki Türkler ise Enosis'e karşı örgütlendiler. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Rumlar da, tekrardan İngiltere'den bağımsızlığını alınması ve Yunanistan'la birleşmesi yönünde bir düşünceye girmiştir. Fakat Yunanistan'ın İngiltere ile kurduğu bağlar sonucunda bu düşünceye soğuk yaklaşması, Rumların milliyetçi beklentilerini karşılamamıştır [13]. Sonuç olarak bu durumları göz önüne alarak değerlendirdiğimizde Ada Türklerin, Rumların artan şiddet eylemlerine ve adayı Yunanistan'a bağlama, yani Enosis fikrine karşı çıkmışlar ve barıştan yana bir tutum sergilemişlerdir.

References

- 1 Rauf Denktash. *Real Peace in Cyprus* / Ed: Dervish Manizade, İstanbul, 1975, P. 67.
- 2 Bahadır Bumin Ozarslan. *Aspects of Cyprus problem in International Law and the approach of European Union*, İstanbul, IQ Kultur Sanat Yayıncılık, 2007, P. 26.
- 3 Ahmet Gazioglu. *Cyprus under the British Rule*, İstanbul: Ekin Basimevi, 1960, P. 35.
- 4 Pierre Oberling. *Way to the Bellapais and Turkish Cypriots forced migration to Northern Cyprus*, Ankara: Gnkur Basimevi, 1988, P. 24.
- 5 Suleyman Ozmen. *Breaking Point of Eurasia – Cyprus*, İstanbul: IQ Kultur Sanat Yayıncılık, 2005, 184 p.; Abdulhaluk Chay. *Bloody Christmas in Cyprus*, Ankara: Turk Kulturununun Arastırma Enstitüsü, 1989, P. 184.
- 6 Erol Mutercimler. *Island for Sale – Cyprus, Unknown Aspects of Peacekeeping Force in Cyprus*, İstanbul: Alfa Yayinlari, 2007, P. 85.
- 7 Turgay Bulent Gokturk. *Turning of the Greek Cypriots Demands for Enosis to Violence Before and After Riots of 1931*, İzmir: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2010, P. 344.
- 8 Prime Ministry General Directorate of State Archives. 030.10.109.727. — P. 4.
- 9 Prime Ministry General Directorate of State Archives. 030.10.234.578. — P. 12.
- 10 Prime Ministry General Directorate of State Archives. 030.10.124.886. — S. 18.
- 11 Metin Aydoğan. *Cyprus, Aegean, European Security and Defence Policy and European Union* / Ed: İrfan Kaya Ulger, EU and Cyprus Present and Future, İstanbul: Gundogan Yayinlari, 2002, P. 137.
- 12 Fulya Yurdagun. *Cyprus problem in the Turkish media between 1955–1965*, İstanbul: 2008, P. 40.
- 13 Ugur Ozgoker. *The Key Point of Turkish Foreign Policy: Cyprus Problem* / Ed: Zhuneyit Yenigun, Ertan Efegil, Changing Turkish Foreign Policy, Ankara: Nobel Yayinlari, 2010, P. 579–580.

Д.Н.Жұматаева

Лозан конференциясында құрылған тепе-теңдіктің жойылуы және Кипр мәселесінің туындауы

1878 жылы Кипр аралында Осман мемлекеті мен Англияның арасында келісім-шарт жасалды. Шартта аралдың ресми құқықтық статусы Осман мемлекетінің қарамағында, ал жергілікті басқарылу жүйесі Англияға берілді. Бұл келісім-шарт Бірінші дүниежүзілік соғысқа дейін жалғасын тапты. Алайда Осман мемлекетінің «Үштік одақ» сапында 1914 жылдың 29 қазанында соғысқа кіруін желеу еткен Англия Кипр аралын толықтай өз бодандығына өткенін жариялады. Англияның бұл бір жақты күштеп бағындыруы 1923 жылғы дейін созылды. Бірақ Түркия Республикасы ағылшындардың Кипр аралын бодандыққа алуын 1923 жылғы Лозан келісім-шартынан кейін ресми түрде таныды. Осылайша Кипр 1960 жылға дейін Англияның отары болды. 1960 жылы Кипр Республикасы құрылды. Бірақ республика өмірі ұзаққа созылмады. Себебі жергілікті румдардың, әрі Грецияның итермелеуі мен аралды Грецияға қосу саясатын жүргізулері аралдағы түріктер мен Түркия Республикасының наразылығын туғызды. Бұл жайт екі халық пен екі мемлекет арасында Кипр мәселесінің туындауына әкеп соқты.

D.N.Zhumatayeva

Beginning of the Cyprus problem with changing of balances established in Lausanne

The agreement between the Ottoman Empire and England was signed in 1878 in Cyprus. According to the contract official legal status of the island passed the Ottoman Empire, and the system of regional government was passed to England. This agreement lasted till the World War I. However England on the 29th October, 1914 as a tripartite alliance which was the initiator of a fate of the Ottoman Empire, declared that Cyprus goes under their power. This compulsory submission of England proceeded till 1923. But the Republic of Turkey officially recognized submission of Cyprus by England only in 1923 on the Lozan agreement. Thus, Cyprus was a colony of England till 1960. The Republic of Cyprus was created in 1960. But it existed not for a long time. Because under the influence of Rumov and Greece the policy of annexation of the island to Greece was generated discontent of Turks and the Republic Turkey. This circumstance generated questions about Cyprus, which is between two states and two nations.

UDC 94 (560)

A.Turlybek

Ankara Üniversitesi, Turkey(E-mail: aslandinara@gmail.com)

Osmanlı Devletinde ikinci meşrutiyetin ilanı ve hürriyet kahramanı Enver Bey

İttihat ve Terakki, Osmanlı Hükümeti'nin Makedonya hususundaki yaklaşım tarzına muhalefet ederek 20 Mayıs 1908'de bir layiha yayımlayarak ilk defa açıkça adını duyurmuşlardır. Bu layiha Manastır'daki tüm konsolosluklara gönderilmiş ve durum protesto edilmiştir. Böylece Cemiyet'in artık Makedonya Sorunu'nu kendisinin tek başına çözeceğine dair kararını meşrutiyetten yaklaşık iki ay önce Büyük Güçlere bildirdiğini anlamaktayız. Olup biten olaylar Padişahı zora sokuyor ve sonunda Sultan II. Abdülhamit Han 23 Temmuz 1908'de "İkinci Meşrutiyeti" ilan eder, Anayasayı yeniden yürürlüğe koyar ve tatil edilmiş olan Meclis-i Mebusan'ı toplantıya çağırır. Meşrutiyetin ilanıyla Enver Bey artık "Hürriyet Kahramanı Binbaşı Enver Bey" olmuştu.

Anahtar kelime: İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya Sorunu, Sultan II. Abdülhamit Han ve Enver Bey, İkinci Meşrutiyeti.

İttihat ve Terakki 1908 yılının başlarında Rumeli'de her Vilayetin hemen çoğu kazasında teşkilatlar kurmuştu. Aynı yılın Mayıs'ında İttihat ve Terakki Cemiyeti çalışmalarını gizli olarak sürdürmekten vazgeçip, Makedonya'daki duruma hâkim olmak üzere açığa çıkmayı düşünmüşlerdi. Selanik'te yapılan toplantıda, Avrupa'nın Büyük Devletlerine (Düvel-i Muazzama) Cemiyetin varlığını ve nüfuzunu açıklamak